

Әлеуметтік-психологиялық тренинг әдістері арқылы студенттердің қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру

Көкшеева Зайни Таласовна, Шәкірова Жібек., Ш.Есенов ат.Каспий мемлекеттік технологиялар және инжиниринг университеті

Көптеген елдерде қарым-қатынасқа үйрететін мамандарда, коммуникативтік қабілетті дамыту мәселелерімен айналысатын ғылыми мекемелерде бар. Ондай мекемелерді немесе құрылымды «Әлеуметтік - психологиялық тренинг» - деп атау қалыптасқан. Әлеуметтік-психологиялық тренинг – деп әр түрлі саладағы қызмет барысындағы пара-пар өзара әсер үшін қажетті қарым-қатынас дағдыларына, біліктіліктеріне, білімдеріне мақсатты үйрену прогресін іске асыратын қызмет түрін айтады. Әлеуметтік-психологиялық тренинг мазмұнын коммуникация процесі және өзара әсер ретінде қарым-қатынастың кейбір жақтарын қамтиды. Әлеуметтік-психологиялық тренингтің өзіндік (ерекше) әдістерінің бөлініп көрінуі, үйретудің топтық және активті әдістеріне ерекше назар аударылуынан білінеді. Активті әлеуметтік – психологиялық дайындаудың бір түрлі әдістері шетелдердегі әлеуметтік психологияда жан-жақты жасалғандығы аталады[1].

Бұрынғы Кеңестер Одағы ғылымында ӘПТ әдістерін тәжірибеде қолдану кейінгі жылдарда ғана алына бастаған болатын. Айта кететін жәйт, бұрынғы Одақ Ғылымында 30-шы жылдары кейбір өндірістер мен жоғары оқу орындарында «іскер ойын» әдістері жасалынып ойдағыдай қолданған да болатын. Дегенмен бұрынғы Кеңестер Одағы ғылымында адамдар арасындағы коммуникативті қабілеттерді қалыптастыру мәселесінде қол жеткен жетістіктердің болғандығы аян. Отандық және шет елдік тәжірибелер негізінде қарым-қатынасқа үйренудің белсенді нақты әдістерін ұсынатын еңбектер 80-90-шы жылдары көптеп жарық көрген болатын.

Енді ӘПТ әдістеріне қысқаша шолу жасап көрелік. ӘПТ әдістері сан-сала мамандық иелерін кәсіби қарым-қатынасқа үйретуде көп қолданылады. ӘПТ-ің басты бір саласы күнделікті өмірде қарым-қатынас кезінде әр түрлі қиындықтарды сезіп қиналатын, жақын адамдарымен тіл-табыса алмайтын, жалғыздықта қамыққан адамдарға коммуникативті қабілеттерді дамытуға көмек беру табылады. Сондай-ақ бұл әдіс жан күйзелістегі әрі жаны жаралы болған, жан салауаттылығын жоғалтқан адамдарды қарым-қатынас әлеміне таратуда қолданылады.

Алдымен қарым-қатынасқа үйретудің мамандар арасында көбірек қолданып жүрген. Қандай әдістері бар соған тоқталайық. Негізінде мамандар

арасында қолданып жүрген бұл кезде белсенді топтық оқыту әдістері бағдарламасының негізгі құрамдас бөлігі ретінде белгілі. Солай бола тұрғанымен олар өз бетінше де мәнге ие. Сонымен қарым-қатынасқа үйретудің кең тараған әдісі – *дәріс*.

Дәрісбаяндар (лекция оқу) қарым-қатынас формалары, және адамдар арасындағы өзара әсердің өту заңдылықтары туралы білім береді. Лекцияда сондай-ақ байланысты жүзеге асырудың субъективті алғы шарттары туралы мәліметтер беріледі. Оқымыстылар мен мамандардың айтуынша мәліметтер таратуда кең тараған форма – осы лекциялық болып табылады. Дәріс оқудың тиімділігі егерде, лектор материалды жақсы меңгеріп қарым-қатынас мәдениеті және психология туралы ғылымның жалпы шарттарын тыңдармандардың мұқтаждарына (сәйкестендірген) ынғайлағанда арта түседі. Лекциялық маслихаттың келесі маңызы әсерлік шарты-материалдың қонымдылығы, оны ой елегінен өткізу мүмкіндігімен өмір ситуациясына сай игілікке асыру. Сонымен қатар лектор және оның сөзі тыңдармандар тарапынан сенімге ие болып оның жасаған ұсыныстарын басшылыққа алуға дайын (көңілін білдіруді) көңіл-күй туғыза білуі аса маңызға ие. Айтар аттың жақсы меңгерілуіне ашық - қанықты көрнекі мысалдарда ықпал жасайды.

Кинофильмдер мен бейне таспалар, мінез-құлықтың әр түрлі үлгілерін демонстрациялауға мүмкіндік береді. Кез-келген эпизодтардың бірін бірнеше рет қайта көру арқылы, өмірде байқала бермейтін адамдар арасындағы қарым-қатынастың бір сәтіне назар аударуға, техника толық мүмкіндік қалай алады.

ӘПТ процесінде жасалған бейне таспа (бейнежазу) жазуы адамға өзін көру арқылы оның өз ортадағы әрекеттері туралы пікірін қалыптастырады[2].

Арнайы әдебиеттерді оқу да - қарым-қатынасқа үйретудің дәстүрлі бір әдісі болып табылады. Арнайы әдебиеттерде мінез-құлық ережелері, оның ішінде белгілі бір қоғам кезеңдеріндегі әлеуметтік топтардың мінез-құлық формаларына талдау жасалған, ұлттық ерекшелікке байланысты әр түрлі халықтардың ұстаған әдептілік ережелері көрсетілген, белгілі бір кәсіп саласы қызметкерлері арасындағы қарым-қатынас ережелері, іскер адамдар арасындағы байланыс ережелері, ұсыныстар берілген топтамалар, кітаптар жатады. Өркениетті, экономикалық дамыған елдерде мінез-құлықтың қағидалары мен негізгі ережелері мазмұндалып, кездесетін жағдайға сай өзінді қалай ұстау керек екендігі туралы нақтылы кеңестер берілген әдебиеттер көптеп шығарылады. Қазіргі кезде біздің әдептану оқулықтары мектеп оқушыларына, орта және жоғары оқу орындары студенттері үшін жасалып оқу бағдарламасына қосылуда.

ӘПТ жүйесіне *пікір талас* әдісі де кіреді. Шындығында пікір талас іс-әрекеттің болатыны белгілі, әрі осы әрекет әдістің міндетті шарты болып

табылады. Пікір таластың объектісіне адамдардың өзара бір-біріне деген көзқарасын, коммуникативті ситуациялы идеяларды жатқызуға болады. Айталық топтық пікір талас барысында идеяны талқылау, қатысушылардың интеллектуалдық қызметін ынталандырып, әркімнің өз көзқарасының дұрыстығын дәлелдейтін аргументтерді табуға итермелейді. Пікірталас жаңа дәлелдер мен қарсы аргументтердің әсерінен жеке бас позициясының қатар қаралуына дейін жеткізеді. *Пікірталастың* жемісті нәтижесі - оның әр түрлі идеяларды жан-жақты және терең талданудан, ой елегінен өткізіп және талқылауға түскен мәселе бойынша баршаға ортақ ішкі позицияның қалыптасуында.

Сондай-ақ күрделі бір сәтті талқылаудың жекелеген түріне - *өндіріс тәжірбиесінде кездесетін жағдайларды қорғау* жатады. Мұндай әдіс мамандардың кәсіби коммуникативті хабарлығын (жете білушілігін) дамытуға жәрдемдеседі. Сонымен қатар топтық пікір талас барысында өзара қарым-қатынас (көзқарас) мәселесі де талқылануы мүмкін. Мұндай жағдайдағы нәтижеге жеке бас көзқарас жүйесіндегі өзгерістің болуын жатқызуға болады. Сонымен қатар бұл әдіс өзінді - өзің тереңірек түсінуге, өзге адамдардың қамтуға көңіліне сезіну қабілетін дамытуға игі әсер жасайды[3].

Негізгі әдістер *жүйелілік, кіріктік, технологиялық, ізгілік (гуманистік), мәдениеттанушылық, инновациялық, креативтік, аксиологиялық, тұлғалық* әдістер болды. Мәселен, жүйелілік әдісте кафедраның алдында іс-әрекетті тұтастай қайта қарау, жүйенің құрылымдық элементтерін, ұжымның және әр оқытушының бағыты мен әрекеттерін айқын бір педагогикалық жүйеге түсіру міндеті тұрды. Осылайша, ЖОО студенттерінің қарым-қатынас мәдениетін әлеуметтік-психологиялық тренинг әдістері арқылы қалыптастырудың ұсынылып отырған жүйесі педагогикалық жүйенің барлық құрылымдық компоненттерін игерген жүйе деп айтуға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1 Парыгин Б.Д. Психологическая готовность к работе в новых условиях: проблемы, тенденции и пути решения. Психологический журнал. – 1986. – Т. 7. - №6. – С. 3-13.
- 2 Омар Е.О., Сапарова Ю.А. Қарым қатынас мәдениеті. Оқу құралы. Шымкент. 2004. – 116 б.
- 3 Төребаева К.Ж. Студенттердің қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырудың ғылыми-практикалық негізі. Алматы. 2002. – 59 б.